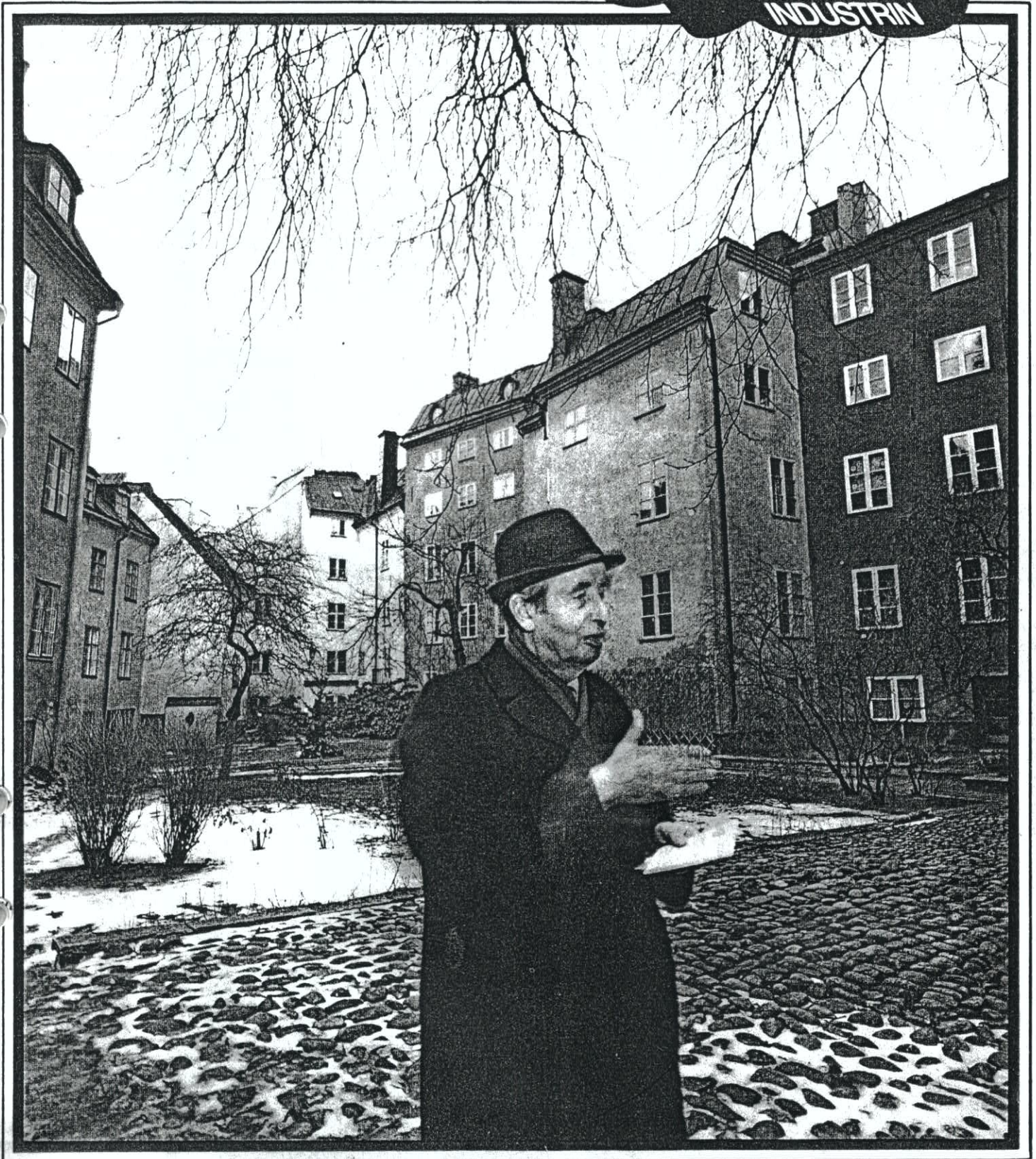

= Röttn popper

En Edens lustgård mitt i hjärtat av Gamla stan. Det blev resultatet av en lyckad kvarterssanering i slutet av 30-talet. Med en gest visar här fd riksantikvarien Gösta Selling hur de gamla tomtgränserna i kvarteret Cepheus bevarats. Sidan 11.

4

Storgatan 19

Bok 55 669

10215 Stockholm

tel 08-665 3650

Ansvar. Staffan Åkerlund

En Edens lustgård mitt i hjärtat av det äldsta Stockholm! Det blev resultatet av en kvarterssanering i slutet av 30-talet i Gamla stan. Männena bakom verket var förre riksantikvarierna Gösta Selling och arkitekten Albin Stark. I dag är gården, där bl a Lasse Lucidor och Bellman vistats, ett attraktivt utflyktsmål för många turister. BINs medarbetare stämde träff med den snart 80-åriga men ännu vitale filosofie doktorn på denna historiskt belägna och vackra plats.

= Gult papper

Slum blev lustgård i hjärtat av Stockholm

Alla uthus och gårdshus inne på de små gårdarna revs. De fick lämna plats för vildvin, murgröna, clematis och kaprifol.

Vapenskrammel till avtalsrörelsens spelregler. Risken är att det i ett känsligt läge sker en upptrappning som troligen den ena eller andra parten inte lyckas bemästra. En annan fara är att man genom höga stridsrop, exempelvis på stora lönehöjningar, väcker hos löntagarna förhoppning som sedan när de egna förhandlingarna inte kan realisera den utlöser stark och långvarig bitterhet mot både företag och den egna fackorganisationen.

Nerikes Allehanda

Cepheus – smek-månads-kvarteret

På 1920-talet var det svårt att få folk att bosätta sig i Gamla stan, många av husen ansågs som ren slum. Men i samband med en livlig debatt i pressen om nödvändigheten av att förbättra bostadsförhållandena, väcktes 1930 tanken på att göra en utredning, hur en sanering skulle vara tekniskt och ekonomiskt genomförbar. Idéen togs om hand av Samfundet S:t Erik, som under en följd av år lät utföra omfattande kvartersuppmätningar och undersökningar i Gamla stan.

För att lättare kunna genomföra ombyggnads- och saneringsplanerna bildade Samfundet 1936 AB Stadsholmen, som fick billiga lån av stadsfullmäktige.

Sol och luft viktigt

På försök hade Samfundet S:t Erik 1934 köpt en fastighet vid Kindstugatan 14, tidigare ett nergånget unkarshotell. Gårdsbyggnaden revs och fastigheten fick åtta lägenheter. Efter hand köptes även fastigheterna vid Köpmangatan 5-11, Kindstugatan 6-18 och Svartmangatan 11-13.

Totalt renoverades under åren 1936-1937 elva fastigheter, omfattande 26 gårdshus av vilka jämnt hälften revs, medan de övriga renoverades med ofta ganska ingripande förändringar.

På den tiden tog man mer hänsyn till behovet av sol och luft än rättade sig efter kulturhistoriska hänsyn. Därför revs alla uthus och bostäder inne på de små gårdarna. De fick i sin tur ge plats för vildvin, murgröna, clematis, kaprifol och ormbunkar: gården planterades av trädgårdsarkitekten *Sven Hermelin*. En gammal kastanj fick sällskap av körsbärsträd och pil.

– Vi började saneringen 1936 och husen var klara för inflyttning ett år senare. Det hela gick förvånansvärt snabbt, berättar Gösta Selling, men byggnadsfirman Carl Zetterberg hade rutinerade arbetare och en skicklig ledning.

Den första borgerliga bebyggelsen

I samband med rivningen och ombyggnaden hittades rester av tolv medeltida byggnader. De äldsta medeltida borgarhusen i kvarteret Cepheus går tillbaka till 1200-talets slut. Saneringen betydde alltså inte bara en rivning av nedslitna hus och modernisering av gammalmodiga våningar utan gav också ett tillfälle till en brett lagd byggnadshistorisk undersökning av ett stadsparti beläget mitt i hjärtat av det äldsta Stockholm.

Den första ordnade borgerliga bebyggelsen har med all sannolikhet varit belägen utefter Köpmangatan och Svartmangatan och kring Stortorget. Att tombildningen inom kvarteret i så hög grad bevarat sin medeltida karaktär, beror på att tomterna redan tidigt bebyggts med stenhus, vilka representerade stora ekonomiska värden. Den äldsta bevarade arkivaliska uppgiften om tomterna i kvarteret går tillbaka till 1415.

Förhistorisk ring

Vid saneringen hittades en timrad källare, vilken visade sig vara den enda äldre träbyggnad som i vår tid påträffats i Gamla stan. Den är dubbelt märklig genom att den var i bruk långt in på 1800-talet.

I samband med schaktningarna hittades också en guldring, som hittills är det enda kända förhistoriska fyndet från Staden mellan broarna. Ringen kan dateras till folkvandringstid. Vidare fann man vackra dekorationer i husen, det äldsta ett målat bjälktak från 1598.

Barnvagnarna ett problem

Hur ställde man sig då på 30-talet till denna både revolutionerande och omfattande sanering?

– Den dåvarande fastighetsdirektören var väldigt skeptisk, säger Gösta Selling. Han var rädd att det skulle bli en modern slum i stället.

Hans farhagor slog dock inte in. I stället blev husen i kvarteret ett attraktivt bostadsområde för unga familjer med småbarn.

Det kallades också skämtsamt för "Smedmanadskvarteret".

– Problemet blev i stället var alla barnvagnar skulle placeras. Vi fick ordna så skilt utrymme för dem. Under krigsåren fick barnvagnsutrymmet utnyttjas för cykelparkering. Nu har både barnen, barnvagnarna och cyklarna försvunnit. Av de första hyresgästerna finns bara en kvar Bellmansforskaren, professor *Olof Bergström*, som flyttade in sommaren 1937.

Gamla tomtgränser

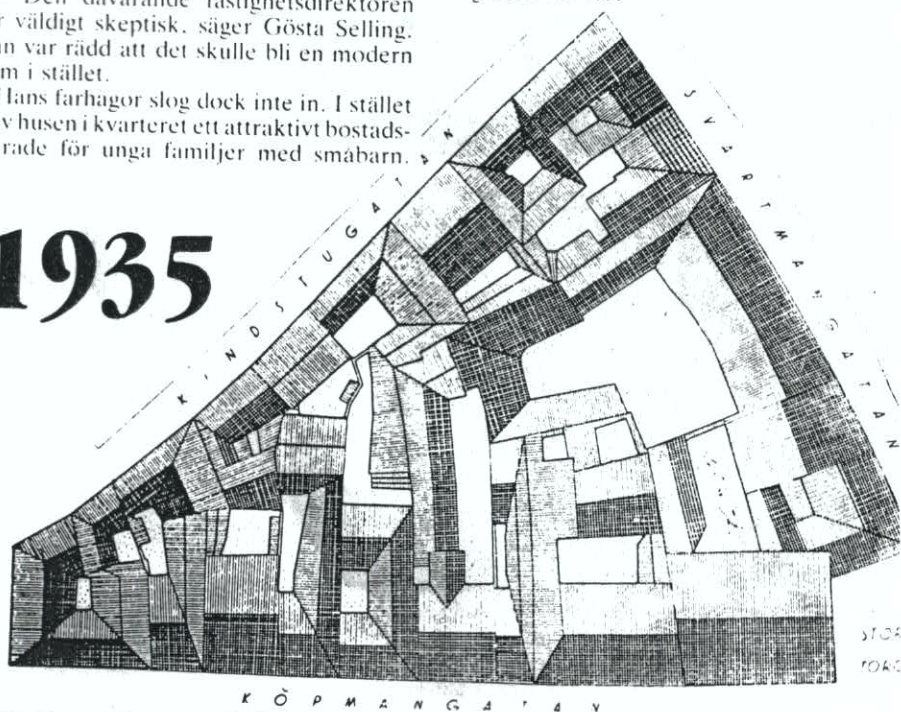
– Här, säger Gösta Selling, med en gest kan man följa de gamla tomtgränserna.

De markerar sig i terrängen genom gårdsmarkens många olika nivåer som förmedlas genom låga barriärer och trappsteg av sandsten.

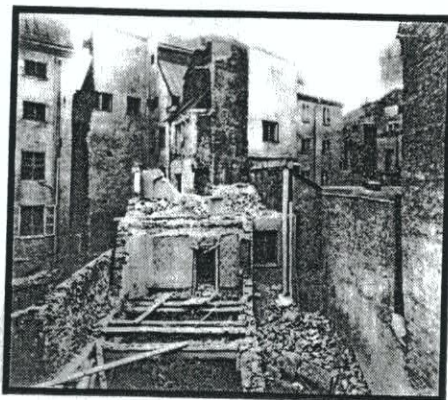
Han pekar på en gammal brunn. Lika gammal som brunnen på Stortorget och med samma djup, 15 m. Djupet utmärker grundvattennivan. Brunnen är visserligen delvis igenfylld sedan många år, men som historiskt minnesmärke är den väl värd att nämna.

– Vi hade även en damm med guldfiskar på gården, men de har de senaste åren inte kunnat bibehållas. Masarna, de filurerna, tog dem för oss.

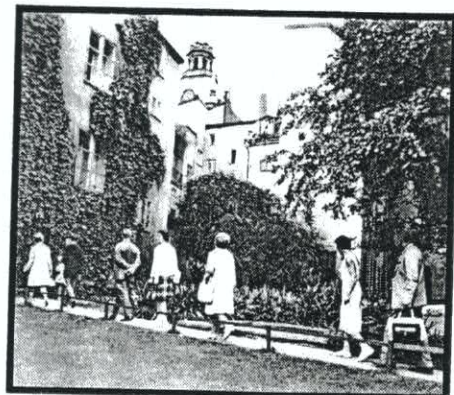
1935

Denna plan av kvarteret Cepheus före saneringen visar den hoppyttade bebyggelsen med massor av gårdshus, tv. Efter saneringen, th, har kvarteret fått en rymlig planterad gård.

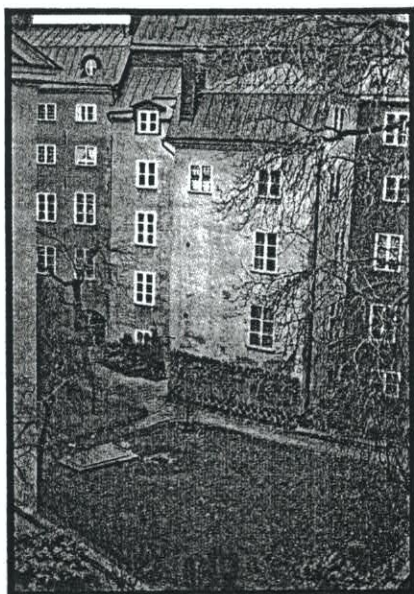
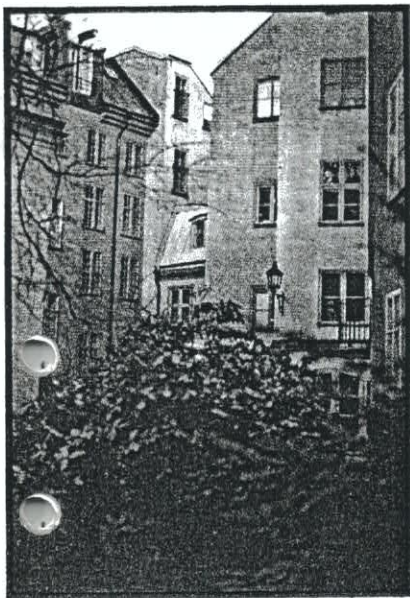

Saneringen gav även tillfälle till en brett lagd byggnadshistorisk undersökning.

Gården är i dag ett attraktivt utflyktsmål för turister från hela världen.

Stora kraftiga rhododendron-
buskar ger lummig grönska
även under vinterhalvåret.

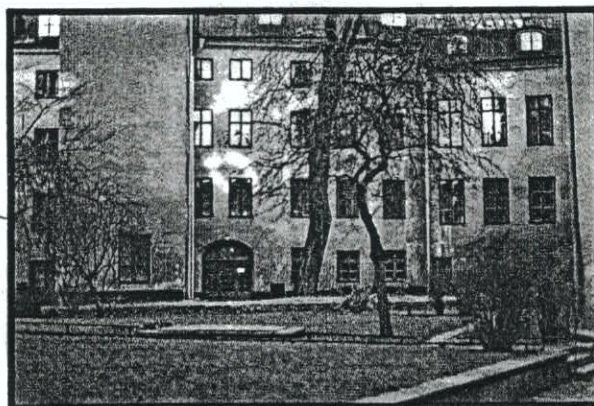
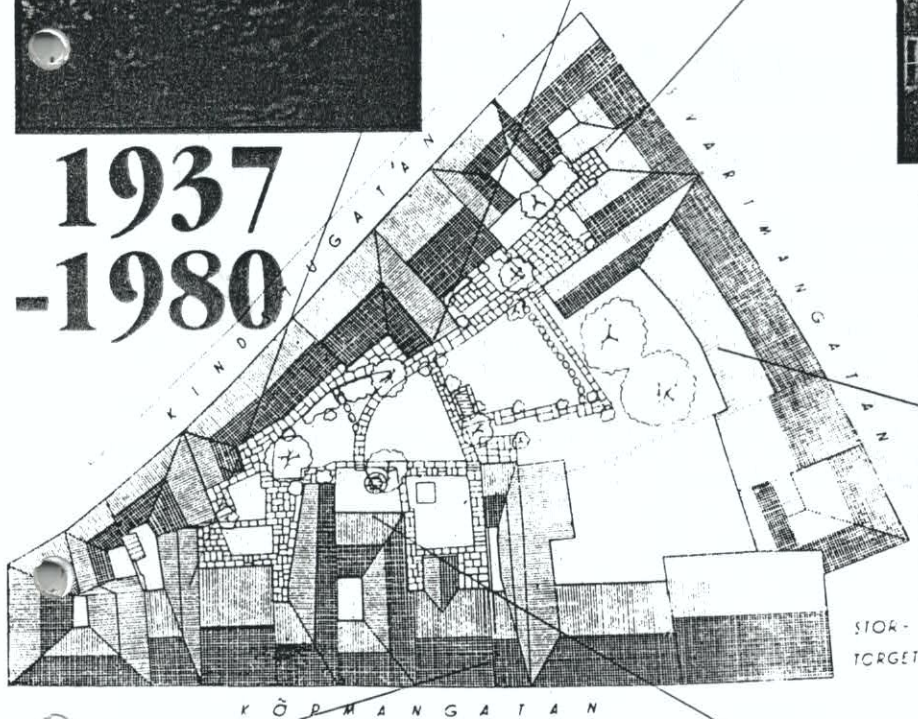

På denna bild syns guldfisk-
dammen. Som nu är ett minne
blott. Måsarna, de filurerna,
tog fiskarna.

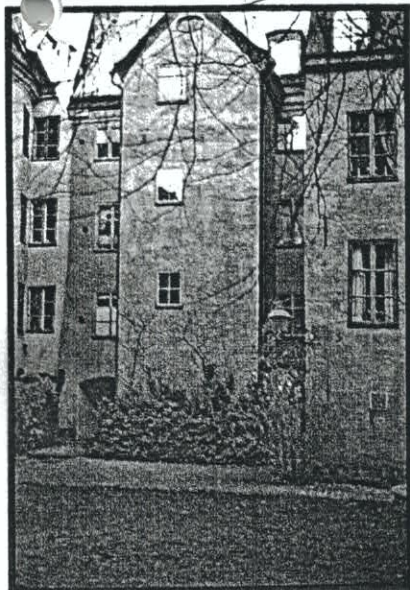

I det inklämda bl-
huset, låg källaren
Fimmelstängen. Då
blev Lasse Lucido
mördad vid ett krog
gräl. Året var 1674.

1937
-1980

Det gula huset med den gamla kas-
tanjen i förgrunden hade Bellman
som hovsekreterare. Han blev där
till sin död 1795.

Genom tunneln från Köpman-
gatan kommer besökaren in på
den vackra gården.

De gamla tomtgränserna
markerar sig i terrängen ge-
nom gårdsmarkens olika ni-
våer, som förmedlas genom
låga barriärer och trappor
av sandsten.

Text: Marianne Green
Färgfoto: Ake Eriksson
Övriga bilder: Stockholms Stadsmuseum

Både i brunnen och dammen kastar besökare sedan länge slantar. Det började på 50-talet och troligen var det den populära filmen "Prinsessa på vift" som var upphovet till seden. I filmen kastade Audrey Hepburn en slant i Roms Fontana di Trevi, en urgammal tradition.

Den totala saneringskostnaden uppgick till 1 258 000 kronor. Det sammanlagda taxeringsvärdet efter ombyggnaden blev 945 000 kronor. Kapitalförlusten, 313 000 kronor, täcktes genom stadens lån och bolagets aktiekapital. Av stadens lån var 235 000 kronor placerade inom taxeringsvärdena och denna summa amorterades på 30 år.

Fastigheterna på gården inrymmer i stor utsträckning små lägenheter, endast tio av 70 lägenheter är större än tvåor.

Bellman och Lucidor

Stadsholmen äger inte alla hus i kvarteret. Ett stort hus mot Stortorget ägs av stadsmissionen, ett annat mot Svartmangatan av staten; där huserar delar av utbildningsdepartementet. I det senare huset hade nummerlotteriet sina lokaler på 1700-talet, och där var Bellman sekreterare ända fram till sin död 1795. Sin titel hovsekreterare hade han fått av kungen själv 1776. Vid Kindstugatan 14 låg på 1600-talet källaren Fimmelstängen. Där blev Lasse Lucidor dräpt vid ett kroggräl 1674.

Om vi fortsätter att gå bakåt i historien finner vi att Gustav Vasa genom Västerås recess blev ägare till några av fastigheterna. Så kvarteret saknar inte historisk dramatik!

Vad anser då före riksantikvarien om framtida saneringar och bevarande av äldre kulturbebyggelse?

– Använd inte moderna material, som cement och plast vid fasadrenoveringar och spruta inte färgen på väggarna, betongar han.

– Absolut förkastligt, dessa material gör att husen inte kan "andas". De sprutade fasaderna ser dessutom ut som om de vore klädda med sandpapper och blir fort smutsiga.

Gösta Selling ger ett skrämmande exempel:

– Det var när domkyrkan i Helsingfors fasadrenoverades. Man målade kyrkfasaden med plastfärg, efter en tid ramlade putsen av i stora sjok. Men ingen förskräcktes, ånyo reparerades skadorna med plastfärg. Resultat: Teglet i fasadens stora kolonner hade av denna "omsorgsfulla" behandling börjat ruttna!

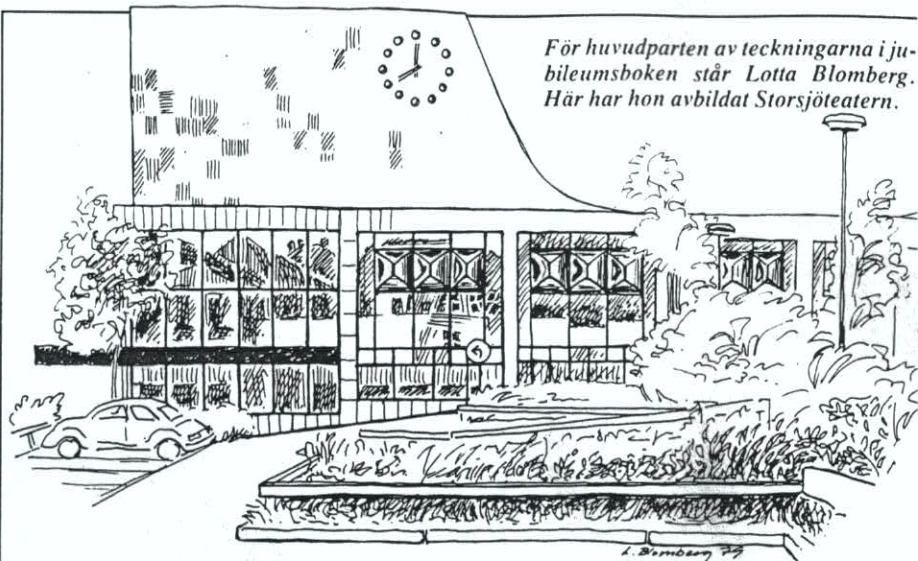
Använd gamla material!

– Använd de gamla materialen, kalkputs, oljefärg, fyllningsdörrar, snickerier, osv. fastslår Gösta Selling.

För drygt tio år sedan fick husen i kvarteret Cepheus sin senaste ansiktslyftning. Med tanke på detta är det förbluffande att de fortfarande har en fräschör som ger ett intryck av att de helt nyligen blivit putsade.

I stort sett är dock före riksantikvarien positivt inställd till dagens saneringar.

– På 30-talet sparades inte uthus och mindre byggnader i samma utsträckning som i dag. Pendeln svänger. Viktigast är att det inte bedrivs en ensidig sanering. Olika miljöer kräver olika ingrepp. Men, som sagt, använd för allt i världen inte moderna material vid sanering av äldre bebyggelse! ■

För huvudparten av teckningarna i jubileumsboken står Lotta Blomberg. Här har hon avbildat Storsjöteatern.

Jubileumsbok inte enbart för byggare

När byggmästareföreningen i Östersund firade 50-årsjubileum arrangerades inte bara den uppmärksammade utställningen på Länsmuseum, som berättats om tidigare i dessa spalter. Byggmästareföreningen gav också ut en jubileumspublikation – "Östersunds Byggmästareförening 50 år" med *Lo Rindberg* som redaktör.

Detta har blivit en ganska annorlunda jubileumsbok, som ger fräscha glimtar från dagens byggverksamhet i staden och i länet, vid sidan av en avdelning direkt historiska återblickar.

Och det är allmänintressant läsning –

således inte bara för byggfolk.

Greppet på ämnet är föga konventionellt: flera "kapitel" är rappa och informativa intervjuer med byggmästare av varierande kaliber. Dessutom får en arbetsledare, samt en man från vardera murar-, snickar- och grovarbetarkategorierna berätta minnen. Även facket kommer till tals, liksom exempelvis företrädare för beställare, utbildningsorgan, byggarbetsnämnden etc.

En 16 sidor lång historik över bostadsbyggandet har formen av en bildkavalkad.

S Jn

Östersunds sjukhus är ett av storbyggena under senare tid. Teckningen visar Vårdblock B.

